

Dorota Żygadło-Czopnik

„Jesteśmy blisko i coraz więcej o sobie wiemy” : Komentarz do bibliografii za lata 2007—2013

Przekłady Literatur Słowiańskich 5/2, 89-106

2013

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

**„Jesteśmy blisko i coraz więcej o sobie wiemy”
Komentarz do bibliografii
za lata 2007—2013**

**„We are close and we know more and more about each other”
A commentary to the bibliography
for the years 2007—2013**

Dorota Żygadło-Czopnik

Uniwersytet Wrocławski, zydlo1@wp.pl

Data zgłoszenia: do 31.03.2014 — Data recenzji i akceptacji: 31.09.2014

Key words: Commentary, bibliography, translation, Polish and Czech literature.

wszystkie cywilizacje powstały z przekładu¹

Przekłady literatury czeskiej i polskiej są publikowane przede wszystkim w krajach ościennych. Nie bez wpływu na ten fakt pozostają wzajemne historyczne i kulturalne związki między sąsiadującymi z sobą państwami. Choć celem niniejszego tekstu jest skróty przegląd recepcji przekładów ograniczony do lat 2007—2013 (informacje statystyczne i bibliograficzne), należy pokusić się o krótką refleksję historyczną, ponieważ „przekład literacki to wyłącznie jedna z części złożonego procesu recepcji kultury obcej przez kulturę rodzimą, szczególnie w przypadku języków tak bliskich, jak język polski i czeski”². W bada-

---

¹ Cyt. za: J. Miszańska: *Przekład literatury włoskiej w staropolszczyźnie na tle porównawczym*. „Przekładaniec” 2008, nr 21, s. 78.

² J. Fiala: *Krótko o czeskich przekładach polskiej poezji romantycznej*. Tłum. M. Nobis. W: *Literatura polska w świecie. Zagadnienia recepcji i odbioru*. Red. R. Cudak. Katowice 2006, s. 259.

niach nad recepcją literatur krajów ościennych, jak to ma miejsce w przypadku Polski i Czech, ważny czynnik stanowią związki tematyczne. Tysiącletnia historia sąsiedztwa Czechów i Polaków była dla obu narodów doświadczeniem zarówno wzbogacającym, jak i bolesnym. „Rozwijające się przez wieki kontakty Polaków i Czechów [...] obecne we wszystkich okresach naszych dziejów miały zawsze wymiar głęboko ludzki i zostawiły trwałe ślady w historii i kulturze obu narodów”³. W polskich dziejach i kulturze obserwujemy obecność języka, literatury, kultury czeskiej od samych początków naszej państwowości⁴. Wzajemne relacje między Czechami i Polakami mają swoją specyfikę i dramaturgię, a literatura stanowi ważny klucz, otwierający drogę do poznania kultury i zrozumienia tożsamości każdego z tych narodów. Teksty literackie są nośnikami wartości estetycznych i kulturowych, co należy uwzględnić w przekładzie będącym procesem osławiania obcej literatury, a tym samym kultury. Dzięki literaturze i jej przekładom możemy zmienić swoje nastawienie do wszystkiego, co wydaje nam się obce i nowe. Pisał o tym w klasycznym już opracowaniu *Miejsce literatury tłumaczonej w polisystemie literackim* Itamar Even-Zohar, izraelski badacz teorii przekładu i współtwórca *Translation Studies*⁵. Kolejnym ważnym czynnikiem w badaniach nad recepcją literatur krajów ościennych, oprócz związków tematycznych, jest nawiązywanie do problemów bliskich sąsiedniemu odbiorcy, problemów pogranicza, obalania stereotypów, doświadczenia pokoleniowe. Wśród istotnych czynników warunkujących postrzeganie literatury sąsiadów ważną rolę odgrywają także: bliskie powiązania autora z krajem odbiorcy, próba wypełnienia pustych miejsc w literaturze i kulturze odbiorcy zewnętrznego, jak to miało miejsce w Czechach, gdzie z powodu skromnego czeskiego romantyzmu, odnajdziemy wiele tłumaczeń z polskiej literatury romantycznej. Czynnik ostatni stanowią będąc przyznane książki prestiżowe nagrody literackie (krajowe lub zagraniczne), w tym najważniejsza — Nagroda Nobla. W ostatnich latach dużą popularnością na rynku czeskim cieszą się nagradzane w Polsce i doceniane przez rodzimych recenzentów książki Andrzeja Stasiuka. Za tekst *Jadąc do Babadag* pisarz w 2005 r. otrzymał Nagrodę Literacką Nike. W okresie 2007—2013 eseje i artykuły autorstwa tego polskiego artysty pojawiły się parokrotnie w tygodniku „Respekt” (łącznie 13 publikacji) oraz w miesięczniku „Plav. Měsíčník pro světovou literaturu” i na portalu „iLiteratura”. Z publikacji książkowych przetłu-

³ A.W. Mikołajczak: *Czesi w historii i kulturze Polski*. W: *Czesi*. Red. L.M. Nijakowski. Warszawa 2012, s. 32.

⁴ Zob. T. Lehr-Splawiński, K. Piwarski, Z. Wojeiechowski: *Polska — Czechy. Dziesięć wieków sąsiedztwa*. Katowice 1947; T.Z. Orłowski: *Element prasłowiański w dzisiejszym słownictwie czeskim*. „Studia z Filologii Polskiej i Słowiańskiej” 1958, s. 267—283; Eadem: *Tysiąc lat czesko-polskich związków językowych — Tisíc let česko-polských jazykových vztahů*. Kraków 1993.

⁵ Zob. I. Even-Zohar: *Miejsce literatury tłumaczonej w polisystemie literackim*. Tłum. M. Heydel. W: *Współczesne teorie przekładu*. Red. P. Bukowski, M. Heydel. Kraków 2009.

maczone zostały na język czeski: *Jadąc do Babadag* (2008, *Cestou do Babadagu*, w przekładzie Jolanty Kamińskiej, Heleny Stachovej i Tomáša Vašuty), napisany wraz z Jurijem Andruchowyczem szkic literacki *Moja Europa. Dwa eseje o Europie zwanej Środkową* (2009, *Moje Evropa*, w przekładzie Tomáša Vašuty i Václava Buriana), proza *Biały kruk* (2010, *Bílá vrana*, w przekładzie Martiny Bořilovej) i zbiór dramatów *Tři hry* (2013, w przekładzie Michaly Benešovej, Barbory Gregorovej, Ireny Lexovej, Lucii Zakopalovej, Ewy Zembok). W 2012 r. odbyło się w Czechach przedstawienie teatralne na motywach książki Andrzeja Stasiuka *Noc: słowiańsko-germańska tragifarsa medyczna*, w reżyserii Barbary Herz, w Teatrze Zlín (Divadlo Zlín). Andrzej Stasiuk w Czechach uchodzi za jednego z najważniejszych polskich pisarzy średniego pokolenia.

Popularyzacja literatury czeskiej w Polsce i polskiej w Czechach zawsze była wyłącznie domeną entuzjastów i pasjonatów. Literatury te pozostają raczej na obrzeżach głównych kierunków zainteresowań literackich w Polsce i sąsiadującej z nią Republice Czeskiej. Wpływ przekładu, sfery jego oddziaływania, okoliczności zaistnienia i tryb rozpowszechniania są jednak zawsze charakterystyczne dla danego obszaru kulturowego i momentu historycznego. W Czechach problematyka przekładu literatury polskiej na język czeski zajmowała kilku znanych badaczy, między innymi: Otakara Bartoša, Jiříego Bečkę, Antonína Měšťana, Karla Olivę, Václava Buriana, Petra Posledního i Marię Sobotkovą. Niestety, aktywność naukowa i popularyzatorska nie przekłada się na odbiór czytelniczy polskiej literatury w tym kraju. Jest ona tu bowiem słabo zakorzeniona w świadomości współczesnego odbiorcy. Polonofilstwo w Czechach dotyczy głównie środowiska akademickiego (ciekawa strona pracowników i studentów praskiej polonistyki www.polonistika.cz), intelektualistów i literatów:

dost výrazně chyběla aktivita české strany. Soudím, že velmi silná ideologizace humanitních věd do roku 1989, a zejména restrikce pro polonistické obory a témata vůbec, má své důsledky dodnes. [...] chybí dostatečný počet propagátorů polské kultury — překladatelů a kritiků překladu, literárních vědců, jazykovědců, teatrologů, filmologů, ale i kunsthistoriků, kulturologů, a také turistických průvodců⁶.

Kwestia ta zmusza nas do poruszenia istotnego problemu, a mianowicie, jak obraz jednej kultury odbija się w świadomości członków innej kultury. Rozważania na ten temat mają ważne znaczenie dla zrozumienia stosunków panujących między Polakami i Czechami oraz ich odzwierciedlenia w literaturze. Badania nad stereotypami narodów służą rozpoznaniu psychospołecznych podstaw wielu zjawisk w obszarze kontaktów międzynarodowych. „Przenikają

⁶ L. Vítová: *Hranice po hranicích. Česko-polská a polsko-česká kulturní receptce po roce 1989*. W: *Podzwonne dla granic. Polsko-czeskie linie podziałów i miejsca kontaktów w języku, literaturze i kulturze*. Red. J. Lipowski, D. Żygadło-Czopnik. Wrocław 2009, s. 197.

za pośrednictwem mediów do szerokich kręgów społecznych, wpływając na kształtowanie opinii zarówno o grupie własnej, jak i o nastawieniach wobec niej grup obcych, szczególnie narodów ościennych⁷. Wcześniejsze niezwykle bogate stosunki kulturalne polsko-czeskie (głównie niektóre ich okresy) zostały opracowane pod względem naukowym dosyć szczegółowo. Badacz polski Jerzy Śliziński w tekście *Z polsko-czesko-słowackich stosunków kulturalnych na przestrzeni wieków* podkreśla, że przeciętny Polak jednak stosunkowo mało wie na ten temat. Najczęściej pamiętanym faktem jest przyjęcie chrześcijaństwa przez Mieszka I za pośrednictwem Czech. W późnym średniowieczu duże znaczenie dla rozwoju polskiego języka literackiego miały czeskie przekłady Biblii (w tym Psałterza), którymi w XV w. posługiwali się polscy tłumacze Pisma Świętego, co świadczy o znajomości języka czeskiego wśród wyższych warstw społeczeństwa polskiego.

Najstarsza faza oddziaływania czeskiego na język polski łączy się, jak wiadomo, z przyjęciem chrześcijaństwa. Czechy, które przyjęły chrzest przeszło sto lat wcześniej niż Polska oraz utrzymały kontakt z Europą Zachodnią, przewyższały w X w. Polskę pod względem kulturalnym⁸.

Inspiracje czeskie odegrały ważną rolę w początkowej fazie formowania się polskiej literatury reformacyjnej w pierwszej połowie XVI w. Kolejny rozdział we wzajemnym oddziaływaniu stanowi koniec XVIII w. (okres czeskiego odrodzenia narodowego). Literatura polska była w Czechach niezwykle popularna. Marian Szykowski w książce *Polski romantyzm w czeskim życiu duchowym* podkreśla, że z rodzącym się wówczas na ziemiach czeskich ruchem słowianofilskim sympatyzowało wielu polskich slawistów, filologów i literatów z Adamem Mickiewiczem włącznie, którego twórczość oddziaływała w znacznej części na kształtowanie się nowej poezji czeskiej w pierwszej połowie XIX w. W tym czasie wpływ na poezję polską zaczęli wywierać czescy twórcy z grupy tzw. lumirowców. Związków z literaturą czeską w okresie Młodej Polski należy szukać w twórczości Stanisława Przybyszewskiego, który utrzymywał żywe kontakty ze skrajnym odłamem modernistów czeskich skupionych wokół czasopisma „Moderní revue”.

Negatywne wzajemne polsko-czeskie stereotypy utrwaliły się już w XIX w. Badacz stosunków czesko-polskich czasów monarchii habsburskiej Waldemar Łazuga w książce zatytułowanej *Rzeczy większe i mniejsze* (2002) zaznacza, że Czesi dla Polaków byli wówczas zbyt mieszczańscy, słowianofilscy, a Polacy dla

⁷ Z. Bokszański: *Stereotypy a kultura*. Wrocław 1997, s. 8.

⁸ T.Z. Orłóś: *Wzajemne wpływy językowe czesko-polskie i ich uwarunkowanie historyczne*. W: *Konsekwencje sąsiedztwa polsko-czeskiego dla rozwoju języka i literatury — Polsko-české sousedství v rozvoji jazyka a literatury*. Red. T.Z. Orłóś, J. Damborský. Wrocław 1997, s. 9.

Czechów — za bardzo szlacheccy, antyirusofilscy i prowęgierscy⁹. W świadomości czeskiej Polak uchodził przede wszystkim za szlachciurę, zadufka, nieroba i pijaka. Taki obraz narodu polskiego utrwalony w świadomości Czechów ukazuje Edmund Lewandowski w *Pejzażu etnicznym Europy* (2004). Wspomniany autor prezentuje portrety niemal wszystkich narodów europejskich: germańskich, romańskich, słowiańskich, ugrofińskich, bałtyckich. Przedstawia ich genezę, losy dziejowe i cechy charakterologiczne. W XIX w. w literaturze polskiej pojawił się zdaniem Antonina Kroha¹⁰ stereotyp Czecha konformisty i głupca, tchórzliwego w stosunku do władzy, okrutnego zaś wobec poddanych. Badacz polski dużo uwagi poświęca temu zagadnieniu w książce pt. *O Szwejku i o nas*:

W publicystyce i prozie polskiej XIX—XX wieku przewija się pogląd, że początek czesko-polskim animozjom dała fala przybyszów do Galicji — urzędników cesarskich, wśród których było wielu Czechów, mniej lub bardziej zniemczonych. Oni tworzyli na tych ziemiach pierwszą nowoczesną administrację. [...] Szlachcic polski, od stuleci nieznający biurokracji, obywający się bez dokumentów (*verbum nobile* wystarczyło), nienawykły do systematycznego płacenia podatków [...] — okazywał przybyszom pogardę, za którą krył się strach. W jego oczach urzędnik był dziwacznym tworem, mieszaniną pachółka i okupanta. Gryzipiórkiem wyposażonym we władzę¹¹.

Jak zauważył Roman Baron¹², w kulturze polskiej, oprócz bardzo negatywnego stereotypu Czecha, w XIX w. funkcjonował w Wielkopolsce stereotyp pozytywny. Przeważało tam bowiem poczucie solidarności z Czechami, którzy tak samo jak Polacy z obszarów Wielkopolski bronili się przed niemiecką przemocą. Podobnie w zaborze pruskim dominował pozytywny stereotyp społeczeństwa czeskiego. Niestety, negatywne stereotypy sąsiadów żyją znacznie dłużej niż warunki, które je stworzyły. W momencie odzyskania przez Polaków i Czechów niepodległości w 1918 r., w wyniku złych stosunków politycznych między Polską a Czechosłowacją (kwestia Zaolzia), dobrze rozwijające się wcześniej kontakty kulturalne uległy osłabieniu. Mimo różnych wzajemnych pretensji w tym czasie przetłumaczono na język polski ważne dzieła czeskich artystów, a wśród nich *Przygody dobrego wojaka Szwejka* Jaroslava Haška (1929—1930) oraz trylogię powieściową *Hordubal*, *Meteor*, *Zwyczajne życie* Karela Čapka (1935) w przekładzie Pawła Hulki-Laskowskiego. Historyk idei Anna Wolff-Powęska zwraca szczególną uwagę na znaczenie lat 1938, 1945 i 1968 dla naszej wspólnej historii. Jej zdaniem, zaważyły one na obrazie Polaka w czeskiej świadomości jako tego,

⁹ Zob. W. Łazuga: *Rzeczy większe i mniejsze*. Poznań 2002, s. 73.

¹⁰ A. Kroh: *Polak, Czech — dwa bratanki*. W: *Narody i stereotypy*. Red. T. Wałas. Kraków 1995, s. 43—46.

¹¹ A. Kroh: *O Szwejku i o nas*. Warszawa 2002, s. 8.

¹² R. Baron: *Obraz Czecha w społeczeństwie polskim. Przykład Galicji*. W: „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego. Prace Historyczne”. Z. 136. Kraków 2009, s. 104.

który stoi po stronie najeźdźców i silniejszych. Tymczasem Czesi są przez nas postrzegani jako naród tchórzliwych konformistów. Antonín Měšťan w artykule *Česko-polské styky v minulosti* (1986) zwrócił uwagę na szczególny termin „pepiczki”, jakim Polacy określają Czechów¹³. W odniesieniu do Polaków podobny termin nie istnieje.

Przeciętny Polak żywi irracjonalną pogardę dla „głupich pepików”. To sprawa wstydliva, jak każdy przejaw szowinizmu. Jakby moi rodacy nie zauważyli, że Czechosłowacja to nie tylko knedliki, piwo i Karel Gott. Że to także wielka kultura. Że tam właśnie powstaje światowej rangi proza, o której nam — Polakom — tylko marzyć. Że w tę kulturę wpisana jest wspaniała tolerancja, chrześcijański duch przebaczenia, jakiego próżno szukać w ultrakatolickiej Polsce¹⁴.

W okresie tzw. demokracji ludowej przekłady literatur sąsiednich były objęte „płaszczem opiekuńczym” polityki kulturalnej, wspieranej dwustronnymi umowami kulturalnymi, co miało swoje dobre i złe strony. W Pradze 4 lipca 1947 r. podpisano konwencję o współpracy gospodarczej i kulturalnej między Rzeczpospolitą Polską a Republiką Czechosłowacką. Władze komunistycznej Czechosłowacji podtrzymywały jednak funkcjonowanie negatywnych wyobrażeń o Polakach wśród Czechów: „nie tylko do utrwalania niechęci między naszymi narodami na zasadzie »dziel i rządź«, ale również do powstrzymania przed szerzeniem się niewygodnych dla władz tendencji, przy czym narodem, od którego szła »zaraza«, był zawsze naród polski”¹⁵. Wydano wówczas wiele utworów, które nie pozostawały w sprzeczności z politycznymi oczekiwaniami, a także preferowaną w ich ramach estetyką, jako że estetyka podlegała w owym czasie kontroli politycznej. Taki obraz literatury prezentuje książka Witolda Nawrockiego i Tadeusza Siernego *Czeska i słowacka literatura piękna w Polsce w latach 1945—1980. Dzieje recepcji i bibliografia* (Katowice 1983). Również wybór tłumaczonych tu tekstów podporządkowany został programowi politycznemu.

W okresie Polski Ludowej liczba przekładów wielokrotnie wzrosła w porównaniu z okresem międzywojennym. Początkowo tłumaczono głównie prozę. Ukazały się wznowienia, a także nowe przekłady twórczości Haška i Čapka. Popularność zyskali: Ivan Olbracht, Marie Majerová, Marie Pujmanová, Václav Řežáč, Jan Drda, Vladislav Vančura, Julius Fučík, Karol Schulz i Bohumil

¹³ A. Měšťan: *Česko-polské styky v minulosti*. In: *Československo-polské styky. Včera, dnes a zítra*. Red. A. Měšťan. Mnichov 1986, s. 15. Zob. również *Dlaczego Czesi to Pepiki?* W: Z. Tarajło-Lipowska: *Kapoan. O czeskim dla Polaków, być może mało zaawansowanych, ale mocno zainteresowanych*. Wrocław 2000, s. 62—63.

¹⁴ A. Pawlak: *Dlaczego Czesi*. W: A. Jagodziński: *Banici (Rozmowy z czeskimi pisarzami emigracyjnymi)*. Kraków 1988, s. 6.

¹⁵ Z. Tarajło-Lipowska: *Długi żywot (anty)polskiego stereotypu w Czechach*. W: *Konsekwencje sąsiedztwa polsko-czeskiego dla rozwoju języka i literatury...*, s. 143.

Hrabal. Zaczęto też odrabiać zaległości w tłumaczeniach poezji czeskiej, i tak ukazała się *Antologia poezji czeskiej i słowackiej XX wieku* (1972). W tym czasie zwrócono szczególną uwagę na czeską awangardę teatralną. Należy tu wymienić tak wybitnych tłumaczy prozy czeskiej, jak: Zdzisław Hierowski, Maria Erhardtowa, Jadwiga Bułakowska, Andrzej Witold Sieczkowski, Cecylia Dmochowska, Edward Madany, Andrzej Czycibor-Piotrowski, Józef Waczków czy Emilia Witwicka. W Czechosłowacji powojennej początkowo publikowano tylko politycznie zaangażowaną literaturę polską, co rzutowało na jej odbiór czytelniczy. Stan ten uległ znacznej poprawie w latach osiemdziesiątych minionego wieku, gdy na rynku księgarskim stały się dostępne teksty Stanisława Wyspiańskiego, Jerzego Szaniawskiego, Henryka Sienkiewicza, Mirona Białoszewskiego, Józefa Czechowicza i Wisławy Szymborskiej.

Wzajemne zainteresowanie Czechów i Polaków nigdy nie było zbyt duże. Literackie powiązania i kontakty wąskiej grupy opozycjonistów w latach siedemdziesiątych i osiemdziesiątych okazały się zbyt skromnym kapitałem, by budować na tej bazie szersze zainteresowanie. W zbiorowej świadomości obu narodów funkcjonuje wzajemne postrzeganie, w którym dominują negatywne elementy¹⁶.

Obecnie w Polsce, zdaniem Ziemowita Szczerka, funkcjonują dwa stereotypy Czecha: inteligencki i plebejski. W przypadku pierwszego dominuje przekonanie, że Czechy są krajem, w którym kultura wysoka w bezpretensjonalny sposób miesza się z niską. Drugi to stereotyp Czecha-Pepiczka, który woli pić piwo, niż walczyć¹⁷. Wydarzenia po 1989 r. otworzyły nową kartę zarówno polskiej, jak i czeskiej historii. Oba kraje stały się ponownie samodzielnyimi podmiotami historii¹⁸. W latach dziewięćdziesiątych XX w. w Polsce i w Czechach doszło do szczególnego ożywienia rynku wydawniczego. Ulegający zmianie w kontaktach międzynarodowych obraz kraju sąsiedniego zachęca bowiem wydawców do sięgania po literaturę kraju ościennego. Na rozwój polskiego i czeskiego ruchu wydawniczego i związanego z nim ruchu księgarskiego rzutuje nowy układ ekonomiczny w potransformacyjnych krajach Europy Środkowo-Wschodniej.

Rok 1989 zaowocował nie tylko naturalnymi zmianami na rynku wydawniczym, znacznym zróżnicowaniem tematycznym czeskiej prozy, ale też rozszczepieniem literatury na „starą” i „młodą”, przy czym o przynależności do jednej bądź drugiej w mniejszym stopniu decyduje data urodzenia, w większym — droga życiowa pisarza przed „aksamitną rewolucją”. [...] Nie wiado-

¹⁶ A. Wolff-Powęska: *Dobrzy sąsiedzi, źli sąsiedzi*. W: *Polacy — Niemcy — Czesi. Sąsiedztwo na przełomie wieków*. Red. W. Lesiuk, A. Trzcielińska-Polus. Opole 2001, s. 104.

¹⁷ Z. Szczerk: *Współczesne stereotypy polsko-czeskie*. W: *Ideologie — Państwa — Społeczeństwa*. Red. R. Żelichowski. Warszawa 2011, s. 223—236.

¹⁸ Zob. J. Patočka: *Kim są Czesi?* Tłum. J. Baluch. Kraków 1997, s. 11.

mo, czy wpływ miała na to naturalna chęć patrzenia w przód — w przyszłość, a nie oglądania się na przeszłość i niechęć do martyrologii, czy też wyrzuty sumienia i poczucie wstydu, że Czesi i Słowacy wyrażali milczącą zgodę na wszelkie działania partii komunistycznej, a dysydenci nie byli postrzegani jako bohaterowie — o ile w ogóle byli dostrzegani¹⁹.

W Czechach podobnie jak w Polsce artyści dążyli do wykreowania „własnego świata” przez zanegowanie zużytych mitów i wyobrażeń. W opinii Magdaleny Lachmanowej, wolność artysty nie jest wolnością od stereotypów. Pisarze w okresie potransformacyjnym nie oczekują, że uda im się uniknąć „kulturowych parawanów”, są przekonani, że literatura może zajmować się tylko aprobowaniem tego, co jest już powszechnie znane²⁰. Główne tematy, w których obrębie prezentowane są obecnie obrazy Polaków i polskiej rzeczywistości społecznej w Czechach, to polityka, religia i kontakty polsko-czeskie, zwłaszcza dotyczące handlu. Słaba recepcja kultury polskiej w Czechach niewątpliwie przyczynia się do tego, że z trudem napotykamy w najnowszej czeskiej produkcji literackiej tematykę polską. Jeden z najbardziej znanych czeskich pisarzy średniego pokolenia Jáchym Topol własne doświadczenia związane z Polską i Polakami wpisuje w swoją twórczość. Tematyka ta pojawia się w powieści *Siostra* (1994, *Sestra*) oraz w tekście *Supermarket bohaterów radzieckich* (2004, *Supermarket sovětských hrdinů*), które zostały przetłumaczone przez Leszka Engelkinga. Po tę problematykę sięgają jeszcze, choć w nieznacznym stopniu, Michal Viewegh (1992, *Báječná léta pod psa*), David Záborský (2006, *Slabost pro každou jinou pláž*) czy Jaroslav Rudiš (2002, *Nebe nad Berlínem*). Szczególnie David Záborský zwraca uwagę czytelników na to, jak ważne dla czeskiej literatury są kontakty z aktualnym życiem kulturalnym w Europie, a także konfrontacja z różnymi spojrzeniami na własne ja, refleksja na temat czeskiej lub, patrząc szerzej, środkowoeuropejskiej historii i kultury widzianej z zewnątrz oraz sięganie wzrokiem poza granice kraju. Taką możliwość stanowi konfrontacja przyjętych i praktykowanych stereotypów z czymś nowym, odmiennym. Bez wątplenia ciekawą publikacją, w której ten problem został poruszony, jest trylogia Jaroslava Rudiša *Alois Nebel* (2007) w tłumaczeniu Michała Słomki. Autorowi książki udało się stworzyć postacie, przy których ocenie kryteria narodowe są tylko powierzchowne i trzeciorzędne. Uniwersalność tych postaci w przeżywanych przez nie dramatach czy losach pokazuje w oryginalny sposób relacje polsko-czeskie.

Eksportowy sukces czeskiego autora uzależniony jest od jego renomy w kraju, ta zaś mierzona jest zarówno liczbą sprzedanych egzemplarzy, jak i otrzymanymi

¹⁹ J. Czaplíńska: *Aksamitna przeszłość? Subiektywne refleksje o współczesnej literaturze czeskiej*. „Strony” 2010, nr 2, s. 46.

²⁰ Zob. M. Lachman: *Niedyskretny urok stereotypów. O prozie polskiej po 1989 roku*. W: *Stereotypy w literaturze (i tuż obok)*. Red. W. Bolecki, G. Gazda. Warszawa 2003, s. 229—258.

przez autora nagrodami (Magnesia Litera — Nagroda Państwowa za Literaturę, Nagroda im. Jaroslava Seiferta, Jiříego Orteny i in.)²¹. W latach osiemdziesiątych i krótko po listopadzie 1989 r., gdy w Czechosłowacji doszło do zmiany systemu politycznego, zagraniczni wydawcy (i czytelnicy) interesowali się literacką refleksją na temat reżimu totalitarnego, który w kraju panował od czasów powojennych. Jednakże w latach dziewięćdziesiątych fala tego zainteresowania opadła. Zainteresowanie czytelników skierowało się w inną stronę, na co szybko zareagowali autorzy, wydawcy i oczywiście tłumacze w Polsce. Dzisiaj za atrakcyjne uważane są w Czechach takie tematy, jak kwestia wzajemnych stosunków rodzinnych i partnerskich z ich problemami i kryzysami, o czym chętnie pisze Michal Viewegh, którego Joanna Czaplińska zalicza do grupy „literackich szarlatanów”²². W okresie 2007—2013 w Polsce ukazały się następujące książki tego autora: *Sprawa niewiernej Klary* (2007, tłum. Martyna Lemańczyk), *Zapisywacze ojcowskiej miłości* (2007, tłum. Joanna Derdowska), *Zbijany* (2008, tłum. Jan Stachowski), *Aniołowie dnia powszedniego* (2009, tłum. Jacek Illg) i *Powieść dla mężczyzn* (2010, tłum. Julia Boratyńska). Na podstawie jego powieści nakręcono kilka filmów, z których w Polsce mogliśmy obejrzeć: *Wychowanie panien w Czechach*, *Mężczyznę idealnego*, *Uczestników wycieczki*, *Do Czech razą sztuka*. Recepcja tej twórczości jest jednak w Polsce całkiem odmienna niż w Czechach, gdzie Viewegh jest niewątpliwie gwiazdą. Czytelnicy czescy jego książki wykupują, „jak ciepłe bułeczki”. W Polsce jest zupełnie inaczej. Choć książki Viewegha chętnie wydawane są przez większe polskie wydawnictwa (jak Zysk i S-ka), jego twórczość nawet w połowie nie odniosła takiego rozgłosu, jak w Czechach. „Prawdopodobnie dlatego, że nie mamy pisarza o podobnym statusie — autora lekkich czytań z pretensjami do wielkiej literatury, postaci medialnej, a zarazem przenikliwego krytyka współczesnej obyczajowości”²³.

Problematykę rodzinną podejmuje w swoich książkach również Petra Soukupová. Za sprawą bestsellera *Zmizet* (2009, *Zniknąć*), na który składają się trzy nowele, trzy współczesne historie rodzinne, zapewniła sobie wysoką pozycję na rynku literackim w Czechach. W ciągu roku sprzedano ponad 10 tys. egzemplarzy tej książki, która była nominowana do Nagrody Josefa Škvoreckiego i zdobyła w 2010 r. główną nagrodę Magnesia Litera w kategorii Książka Roku. W 2012 r.

²¹ Zob. I. Mroczek: *O recepcji tłumaczeń czeskiej literatury bestsellerowej na język polski (na przykładach tłumaczeń książek Michala Viewegha, Ireny Obermannovej i Haliny Pawłowskiej)*. W: „Przekłady Literatur Słowiańskich”. T. 1, cz. 1: *Wybory translatorskie 1990—2006*. Red. B. Tokarz. Katowice 2009, s. 131—140.

²² Polska badaczka w ten sposób określa pisarzy sprawnych warsztatowo, mających łatwość pisania, tworzących ciekawe fabuły, ale proponujących jałowe treści. Zob. J. Czaplińska: *Aksamitna przeszłość?...*, s. 47.

²³ Fragment recenzji *Homolkowie po latach* — Michal Viewegh *Zapisywacze ojcowskiej miłości* z archiwum bloga *Czytam centralnie*, gdzie prezentowany jest tygiel środkowo-południowo-wschodnich europejskich kultur, języków i narodowości. <http://czytamcentralnie.blogspot.com/2012/03/homolkowie-po-latach-michal-viewegh.html> [Data dostępu: 10.07.2014].

pozycja ta ukazała się w Polsce w przekładzie Julii Różewicz (wyd. Afera). Pisarka, zdaniem krytyki, wypełniła lukę w czeskiej prozie młodego pokolenia twórczością bardzo czeską, w której dominują zagadnienia ateistyczne, swojskie i niemetafizyczne. Nie należy tego mylić z typem literatury czeskiej, do której tak w Polsce przywykliśmy, czyli śmiesznej, knajpianej, pełnej przyjemności w każdym momencie (czeskiej *pohody*).

Wątki rodzinne, intymne i autobiograficzne odnajdziemy także w tekście Emila Hakla *Pravidla směšného chování* (2010, *Zasady śmiesznego zachowania*) w tłumaczeniu Julii Różewicz oraz w książce Jana Balabána zatytułowanej *Zepřej se táty* (2013, *Zapytaj taty*), którą przetłumaczyła Olga Czernikow. Oba teksty zostały wydane przez wrocławskie wydawnictwa — Książkowe Klimaty (*Zapytaj taty*) i Afera (*Zasady śmiesznego zachowania*).

Problematyka drugiej wojny światowej, pamięci, świadkowania i kwestia ciężaru wydarzeń, które zaważyły na losach zarówno społeczeństwa, jak i poszczególnych ludzi interesuje Radkę Denemarkową, która za powieść *Peníądz od Hitlera* uzyskała nagrodę Magnesia Litera w 2007 r. W Polsce książka ta ukazała się nakładem Oficyny Wydawniczej Atut w 2008 r., w tłumaczeniu Olgi Czernikow i Tomasza Timingeriu. W tej samej tematyce mieści się kolejna opowieść Jáchyma Topola — autora, którego książki na bieżąco tłumaczone są na język polski — *Warsztat diabła* (2013, tłum. Leszek Engelking), która została wydana przez nową oficynę o nazwie Grupa Wydawnicza Foksal (stworzona z połączenia trzech wydawnictw: W.A.B., Wilgi i Buchmanna). Pisarz zwraca uwagę na postępującą deprecjację stabuizowanych dotąd przestrzeni, jak obóz Auschwitz-Birkenau, do którego wkracza „biznes” Zagłady.

W literaturze czeskiej po 1989 r. zmienił się stosunek pisarzy do historii i własnego narodu, ponieważ rządzi teraz sceną literacką zinstytucjonalizowany nadawca (autor, wydawca, agencja marketingowa, agencja *public relations*, księgarze, bibliotekarze itp.), dla którego najważniejsze są prawa rynku. Wybory wydawnictw sięgających po tytuły z obszaru literatur ościennych również są podporządkowane sukcesowi rynkowemu. Często tłumacze interesują się dziełami wynikającymi z kontaktów z inną kulturą, obcością i egzotyką, pozwalającymi na oderwanie się od rzeczywistości (i tak Petra Hůlová przenosi nas do Mongolii, Jaroslav Rudiš do Berlina, Markéta Pilátová wybiera zaś Amerykę Południową). W rezultacie autorzy odchodzą od tradycyjnego dla kultury czeskiej tematu Europy Środkowej.

Publikowane obecnie przekłady literatury czeskiej i polskiej, zarówno te w prasie literackiej, jak i te w wydawnictwach, ze względu na aktualne warunki rynkowe mają raczej charakter niskonakładowy, co potwierdza statystyka ich przekładów w ostatnich sześciu latach²⁴. Niestety, tłumaczenia wydawane

²⁴ Zob. I. Mroczek: *Książka „na zamówienie” we współczesnym czeskim kontekście literackim*. W: *Wielkie tematy kultury w literaturach słowiańskich*. *Peníądz*. Red. K. Chrobak, M. Filipek, M. Jakóbiec-Semkowa, Ł. Kusiak-Skotnicka, A. Matusiak. Wrocław 2009.

w Polsce i w Czechach „nie nadążają” za nowymi tekstami, jakie ukazują się w danym kraju, zatem obraz tych literatur jest niepełny. Należy zgodzić się z Wioletą Hajduk-Gawron, że kształt tych literatur w przekładach nie oddaje ich charakteru. „Nie chodzi tu o ujednoczenie odbioru i recepcji literatury polskiej, bo właśnie wielość świadczy o jej bogactwie”²⁵. Należy podkreślić, że w obu krajach dość regularnie ukazują się tłumaczenia wspomnianych literatur, a ich pozycja jest stabilna. Zarówno w przypadku tłumaczeń z literatury czeskiej na język polski, jak i przekładów literatury polskiej na język czeski nad poezją, dramatem i esejem dominują teksty prozatorskie. Warto zwrócić uwagę na wydane w Polsce w 2008 r. dwie antologie poezji czeskiej: *Maść przeciw poezji. Przekłady z poezji czeskiej* (autorem wyboru wierszy, przekładu, opracowania krytycznego oraz wstępu i posłowa jest Leszek Engelking) oraz *Czeski underground. Wybór tekstów z lat 1969–1989* (w opracowaniu Martina Machovca). Antologia *Maść przeciw poezji* stanowi rozległą prezentację twórczości autorów urodzonych w pierwszej połowie XX w. Leszek Engelking dokonał subiektywnego, ale bardzo interesującego wyboru autorów i utworów, który dobrze oddaje główne trendy w czeskiej literaturze tego okresu. W tym samym roku na polskim rynku wydawniczym ukazała się antologia sztuk czeskich dysydentów zatytułowana *W roli głównej Ferdynand Waniek. Antologia sztuk czeskich dysydentów*, w której zamieszczono dramaty: Václava Havla, Pavla Landovskiego, Pavla Kohouta, Jiříego Dienstbiera w przekładzie Doroty Dobrew, Krystyny Krauze, Małgorzaty Łukasiewicz, Tomasza Grabińskiego, Andrzeja Jagodzińskiego. Z kolei po czeskiej stronie opublikowano antologię *12 × Poezje Polsko. Antologie současné polské poezie*, którą w 2011 r. wydało wydawnictwo Fra. Książka prezentuje twórczość 12 polskich autorów urodzonych w latach siedemdziesiątych i osiemdziesiątych XX w. Antologia stanowi zbiór zawierający utwory dwunastu różnych osobowości literackich. Obok siebie zamieszczone zostały wiersze między innymi: Szczepana Kopyta, Wojciecha Wencla, Joanny Mueller i Justyny Bargielskiej. Książka ta dzięki różnorodnej propozycji przedstawia ciekawy obraz współczesnej polskiej poezji. Należy wspomnieć, że nad przekładem tekstów pracowało kilku tłumaczy głównie młodej generacji (jak Lucie Zakopalová, Jan Jeništa czy Barbora Gregorová). W Polsce wydaje się więcej poezji niż w Czechach; prawdopodobnie ma to związek z nazwiskami naszych laureatów Nagrody Nobla.

Publikowane przekłady literatury polskiej w Czechach i czeskiej w Polsce przyczyniają się w pewnym stopniu do tworzenia kanonu literatury polskiej i czeskiej za granicami tych krajów. Trzeba zauważyć za Bogusławem Bakulą, „że Europa Środkowa oraz Wschodnia jest światem stosunkowo konserwatywnym, w dodatku wyczulonym na status i odbiór własnej symboliki narodowej, kultu-

²⁵ W. Hajduk-Gawron: *Przekłady literatury polskiej a odbiór tekstów literackich w nauce cudzoziemców*. W: *Sztuka czy rzemiosło? Nauczyć Polski i polskiego*. Red. A. Achteplik, J. Tambor. Katowice 2007, s. 161.

ralnej oraz religijnej. W kulturach środkowo- i wschodnioeuropejskich niechętnie podważa się pozycję tekstów oraz zbiorowych wyobrażeń przeszłości uznanych za kanoniczne²⁶. Oficyny wydawnicze przy wyborze dzieł do przekładu nie zawsze kierują się względami kulturowymi czy czysto estetycznymi, ale również komercyjnymi i w latach wcześniejszych politycznymi. Najczęściej przecież wyborowi dzieł tłumaczonych dokonują sami tłumacze i oficyny wydawnicze, a nie jakbyśmy sobie tego życzyli odbiorcy. Ważne znaczenie odgrywa bezpośrednia znajomość tłumacza z autorem dzieła czy strategia rynkowa wydawnictw. Helena Stachová, jedna z najbardziej zasłużonych tłumaczek literatury polskiej w Czechach (przetłumaczyła 211 tytułów), poznała niektórych „swoich” twórców i ich żony (Witold Gombrowicz, Sławomir Mrożek, Gustaw Herling-Grudziński, Czesław Miłosz).

W Czechach w ostatnich latach tłumaczy się i wydaje dzieła współczesnych pisarzy polskich po „odniesieniu” przez nie sukcesu wydawniczego w Polsce. Marie Sobotková wspomina sytuację, która wskazuje na tendencje do tłumaczenia tzw. modnej literatury polskiej, tej, która w Polsce jest nagradzana, ma adaptacje filmowe i cieszy się dużymi nakładami²⁷. W przekładach na język czeski (w ostatnich sześciu latach) najczęściej ukazują się książki: Witolda Gombrowicza, Czesława Miłozsa, Andrzeja Sapkowskiego, Olgi Tokarczuk, Doroty Masłowskiej, Andrzeja Stasiuka i Jerzego Pilcha. Każdy z tych autorów prezentuje inny typ twórczości. Nie można ustalić jednorodnej motywacji, według której pojawiają się nazwiska tłumaczonych autorów. Trudno znaleźć wspólny mianownik wyboru twórczości np. Michała Witkowskiego, Doroty Masłowskiej, Mikołaja Łozińskiego czy Wojciecha Kuczoka. Jedyny, który się nasuwa w tej sytuacji, to nagrody literackie. Śledząc nominacje do takich nagród, jak: Nike, Paszport „Polityki” czy Nagroda Kościelskich, tłumacze uzyskują wskazówkę, w jakim kierunku zmierza polska literatura. W 2006 r. Mikołaj Łoziński za książkę *Reisefieber* otrzymał II nagrodę literacką w Konkursie Młodych Twórców Warszawskiej Fundacji Kultury i Nagrodę Kościelskich za najlepszy debiut. W 2007 r. był nominowany do Nagrody Nike. Michał Witkowski był trzykrotnie nominowany do Paszportu „Polityki” w kategorii „Literatura” (2005, 2006, 2007), w 2007 r. został laureatem tej nagrody. Trzykrotnie nominowano go do Nagrody Literackiej Nike: w 2006 r. (za *Lubiewo*), 2007 r. (za *Fototapetę*) i 2012 r. (za *Drwala*), a w 2006 r. został finalistą tej nagrody. Ponadto otrzymał Nagrodę Literacką Gdynia 2006 w kategorii „Proza” za *Lubiewo*. Jego powieść *Barbara Radziwiłłówna z Jaworzna-Szczakowej* została wybrana Książką Lata 2007 r. Przeglądu Nowości Wydawniczych w Poznaniu. Powieść *Drwal* znalazła się w finale Nagrody Literackiej Europy Środkowej „Angelus” 2012 r. Do autorów nagradzanych należą też Dorota Masłowska, która otrzymała:

²⁶ B. Bakuła: *Kanon, antykanon, postkanon w dyskursie o tożsamości kultur w Europie Środkowej i Wschodniej (1991–2011)*. „Porównania” 2011, nr 9, s. 16.

²⁷ Zob. M. Sobotková: *Studie z české a polské literatury. Pět století v historii česko-polských literárních souvislostí*. Olomouc 2002.

nagrodę miesięcznika „Twój Styl” w konkursie Dzienniki Polek (2000), nagrodę VII konkursu poetyckiego „O Złote Pióro Sopotu” (2002), Paszport „Polityki” (2002), była też nominowana do Nagrody Nike 2002 r. (za *Wojnę polsko-ruską pod flagą białą-czerwoną*) i wygrała w plebiscycie czytelników. Następnie była nominowana do Nagrody Pegaza w kategorii „Literatura” za *Wojnę polsko-ruską pod flagą białą-czerwoną*, w 2006 r. zaś otrzymała Nagrodę Literacką Nike (za *Pawia królowej*). Nagradzany był również Wojciech Kuczok, autor powieści *Gnoj*, za którą w 2003 r. otrzymał Paszport „Polityki”, Nagrodę Literacką Nike w 2004 r., a także nagrodę Krakowska Książka Miesiąca (marzec 2004). Napisał też scenariusz do filmu Magdaleny Piekorz *Pręgi*, który zdobył w 2004 r. główną nagrodę na festiwalu filmowym w Gdyni. Utwory najchętniej nagradzanych pisarzy polskich wydają w Czechach duże, liczące się wydawnictwa, takie jak: Akropolis, Odeon, Labirynt, Host czy Dokořán.

Obraz literatury polskiej w Czechach kreowany jest głównie przez przedstawicieli prozy bądź poezji współczesnej. Statystycznie najczęściej przekładana jest twórczość *science fiction* (Stanisław Lem) i *fantasy* (Andrzej Sapkowski), a spośród klasyków twórczość Adama Mickiewicza i Henryka Sienkiewicza oraz laureatów Nagrody Nobla — Wisławy Szymborskiej i Czesława Miłosza. W ostatnich latach popularnością cieszą się Mariusz Szczygieł i Mariusz Surosz, którzy propagują czeską kulturę i zwyczaje, czechosłowacką historię i ciekawe osobowości tego okresu. „Zwycięza” głównie sytuacja rynkowa, która spowodowała, że w latach dziewięćdziesiątych minionego wieku drukowano przede wszystkim modne wówczas powieści sensacyjne i *science fiction*. Na tej fali wypromowane zostały w Czechach powieści Stanisława Lema, Andrzeja Sapkowskiego i Andrzeja Pilipiuka. Polska literatura w Czechach reprezentowana jest przez starszą generację twórców (Gombrowicz, Mroźek, Miłosz, Szymborska, Różewicz, Herbert, Lem, Herling-Grudziński), książki autorów średniej generacji (Tokarczuk, Stasiuk, Tulli, Pilch, Chwin) oraz twórczość młodej generacji (Masłowska, Witkowski, Foks, Kuczok, Łoziński). Dynamiczny wzrost przekładów literatury polskiej w Czechach nastąpił na przełomie lat 2007 i 2008. Wydano w tym czasie przekłady książek Olgi Tokarczuk (dwie zarówno w 2007 r., jak i w 2008 r.), Jerzego Pilcha, Doroty Masłowskiej, Michała Witkowskiego, Darka Foksa i Mikołaja Łozińskiego. W okresie 2007–2013 literatura polska była tłumaczona przez wielu tłumaczy. Ograniczymy się do wskazania tylko kilku z nich: Helena Stachová, Pavel Weigel, Petr Vidlák, Barbora Gregorová, Libor Martinek, Václav Burian, Joanna Derdowska, Jan Faber czy Robert Pilch.

O popularności w Polsce pisarstwa Jaroslava Haška, Karel Čapka, Václava Havla, Bohumila Hrabala czy Milana Kundery nikogo przekonywać nie trzeba. Najlepszym dowodem na to jest liczba ich dzieł przełożonych na język polski. Wymienieni czescy autorzy to klasycy dwudziestowieczni, a szczyt ich popularności przypadał na lata osiemdziesiąte XX w. Przypomnijmy, że w latach 2007–2013 wydawano w Polsce najchętniej i w największych nakładach takie

teksty Hrabala, jak: *Postrzyżyny*, *Schizofreniczna ewangelia*, *Taka piękna żaloba*, *Auteczko*, *Balony mogą wlecieć*, *Sprzedam dom, w którym już nie chcę mieszkać*, *Wesela w domu*, *Drybling Hidegkuti*, czyli *rozmowy z Hrabalem*, *Obsługiwałem angielskiego króla*, *Pociągi pod specjalnym nadzorem*, *Perelki na dzień: wybór opowiadań*, *Święto przebiśniegu*, *Wesela w domu*, „*Vita nova*”: *obrazki*, *Życie bez smokingu* czy *Czuły barbarzyńca*. Całe pokolenia w Polsce wychowały się na utworach Hrabala, Havla, Kundery. Możemy zatem mówić o narodzinach w Polsce hańskowsko-havłowsko-hrabalowsko-kunderowskiego kanonu literatury czeskiej. Istnieje wśród polskich czytelników przekonanie, że tekst Oty Pavla *Śmierć pięknych saren* jest jedną z najwspanialszych książek wszech czasów. Według Szymona Kloski (redaktora Instytutu Książki, współprowadzącego z Tomaszem Pindelem subiektywny blog o książkach *Poczytane*), powieści Josefa Škvoreckiego, Ladislava Fuksa czy Karel Čapka od lat otoczone są w Polsce kultem.

W ostatnich latach obraz ten wyraźnie się zmienia. Młoda wrocławska tłumaczka Julia Różewicz walczy ze stereotypem „czeskiego stylu pisania” (śmiechem i piwem), proponując polskiemu czytelnikowi lekturę tekstów: Emila Hakla, Petry Soukupovej, Petry Hůlovej, Jana Balabána i Petra Šabacha. Współczesna literatura czeska jest w Polsce obecna szczątkowo i w sposób znacznie skromniejszy. Tłumaczy się i wydaje znacznie mniej, ale nawet te książki, które się pojawiają, nie stają się bestsellerami wydawniczymi. Z tym zjawiskiem mamy do czynienia w przypadku przekładów książek Michala Ajvaza, Emila Hakla, Ireny Obermannovej, Patrika Ouředníka, Miloša Urbana czy ostatnio wydanej książki Tomáša Zmeškala *List miłosny pismem klinowym* (tłum. Dorota Dobrew), które zostały niemal niezauważone przez czytelnika polskiego. Debiut ostatniego z wymienionych twórców został uznany w Czechach za wielkie wydarzenie literackie. I to nie tylko przez krytykę, która stawia autora w jednym rzędzie z takimi sławami, jak: Topol, Hrabal czy Škvorecký, ale przede wszystkim przez czytelników. Już bowiem trzy miesiące po pierwszym wydaniu na rynku pojawiło się kolejne. W Polsce twórczość tego pisarza została doceniona przez środowisko wydawców i krytyków nominacją do Literackiej Nagrody Europy Środkowej „Angelus” 2012, która jest najważniejszą nagrodą w dziedzinie twórczości prozatorskiej tłumaczonej na język polski, stanowi wyróżnienie dla pisarzy pochodzących z Europy Środkowej, którzy w swoich książkach podejmują tematy najistotniejsze dla współczesności, skłaniają do refleksji, pokazują bogactwo innych kultur. Nagrodę w wysokości dwudziestu tysięcy złotych, ufundowaną przez Państwową Wyższą Szkołę Zawodową w Wałbrzychu im. Angelusa Silesiusa, otrzymuje także autor przekładu wyróżnionej książki. Spośród parających się przekładem literatury czeskiej na język polski w okresie 2007–2013 z kręgu doświadczonych tłumaczy należy wymienić: Aleksandra Kaczorowskiego, Jana Stachowskiego, Leszka Engelkinga, Andrzeja S. Jagodzińskiego, Piotra Godlewskiego, Andrzeja Czcibora-Piotrowskiego, Dorotę Dobrew i Tomasza Grabińskiego. W ostatnich

latach rozpoczęły swoją przygodę z literaturą czeską młode tłumaczki: Olga Czernikow, Julia Różewicz, Katarzyna Dudzic czy Joanna Derdowska.

Literatura czeska publikowana jest zarówno przez duże wydawnictwa, takie jak: PIW, Zysk i S-ka, Świat Literacki, Wydawnictwo Literackie, W.A.B. czy Znak, ale również i te znacznie mniejsze, do których należą: Wydawnictwo Książkowe Klimaty, Wydawnictwo Afera, Wydawnictwo Good Books, Oficyna Wydawnicza Atut oraz Wydawnictwo Dwie Siostry, Wydawnictwo Czarne i Wydawnictwo Pogranicze. Dokonując przeglądu literatury czeskiej w Polsce, można dostrzec, że wydawcy (szczególnie małe oficyny wydawnicze) coraz częściej próbują sięgać po twórczość mało u nas znanych lub zupełnie nieznaną autorów. Nowatorstwo w doborze materiału przekładowego typowe jest dla okresu odnowy i zmian zachodzących w kulturze. W tym środowisku publikowane były przekłady książek Jáchyma Topola, Jana Balabána, Martina Šmausa, Jaroslava Rudiša, Petry Soukupovej, Petry Hůlovej, Emila Hakla, Petra Šabacha. Zdarza się, że wydawcy tworzą odrębne serie, lub że ich działalność jest wręcz ukierunkowana na promowanie literatury naszych sąsiadów, jak w przypadku serii „Literatura Czeska”, którą wydaje wrocławskie Oficyna Wydawnicza Atut, czy serii „Czeskie Klimaty”, publikowanej przez wrocławskie Wydawnictwo Książkowe Klimaty; można także mówić o czeskim profilu Wydawnictwa Afera. Niektóre z tych wydawnictw działają na rynku bardzo długo, niemalże od wprowadzenia gospodarki rynkowej, inne zaś to inicjatywy powstałe całkiem niedawno (np. Good Books, Afera). Ważną rolę w promowaniu literatury ościennych odgrywają czasopisma literackie. W Polsce są to przede wszystkim: „Literatura na Świecie”, „FA-art”, „Dekada Literacka”, „Tygodnik Literacki”, „Tygiel Kultury”, „Krasnogruda”, „Almanach Prowincjonalny”, „Dialog”, „Czas Kultury”, „Fraza”, „Opcje” czy czasopismo internetowe „Pobocza” (<http://kwartalnik-pobocza.pl>). Niektóre z nich mają na swoim koncie edycje dedykowane niemal w całości literaturze czeskiej, jak „Czas Kultury” nr 136—137 (1—2/2007) czy „Literatura na Świecie” nr 3—4/2007. Po stronie czeskiej mamy natomiast czasopisma: „A2: kulturní čtrnáctideník”, „Aluze”, „Babylon”, „Host”, „Labirynt revue”, „Pandora”, „Plav. Měsíčník pro světovou literaturu”, „Proglas”, „Protimluv”, „Tvar”, „Souvislosti” czy „Kontext”.

Przekłady literatury czeskiej regularnie wspiera Ministerstwo Kultury Republiki Czeskiej. Instytucja ta w 1998 r. wprowadziła w życie program, który do chwili obecnej umożliwił udzielenie subwencji na wydanie ponad czterystu przekładów czeskiej beletrystyki na różne języki. Zagranicznym bohemistom o wybitnych osiągnięciach (także przekładowych) od 1993 r. przyznawana jest przez Gminę Literatów nagroda „Premia Bohemica”. Wśród jej laureatów są wybitni polscy tłumacze Leszek Engelking i Andrzej Czcibor-Piotrowski. Nieocenioną rolę w propagowaniu czeskich autorów za granicą odgrywają agenci literaccy (obecnie są to Dana Błatná i Edgar de Bruin). Wymienić również należy organizację Literature Across Frontiers, która przygotowuje konferencje translatorskie oraz spotkania autorskie na całym świecie.

Wszystkie te zjawiska dostrzeżemy wyraźnie, śledząc statystykę publikacji tłumaczeń z literatury czeskiej na język polski i odwrotnie w okresie 2007–2013. Oczywiście, niniejszy przegląd czeskich i polskich literackich wydarzeń nie może mieć charakteru wyczerpującego, jednak zainteresowany czytelnik nie powinien mieć problemu z wyszukaniem informacji na ten temat. Mamy bowiem dostęp do licznych bohemistycznych fanpage'ów i portali internetowych poświęconych czeskim aktualnościom, jak www.novinka.pl czy www.czechofil.com i www.mariuszszczygiel.com.pl (blog najbardziej znanego w Polsce czechofila Mariusza Szczygła). Po stronie czeskiej zaś mamy na przykład prężnie działający portal www.iliteratura.cz. W ramach serii „Przekłady Literatur Słowiańskich”, która powstała w 2009 r., czytelnicy i miłośnicy literatury czeskiej w Polsce i polskiej w Czechach otrzymują opracowane zgodnie z obowiązującymi normami bibliograficznymi spisy przekładów literatury czeskiej w Polsce i polskiej w Republice Czeskiej, obejmujące przekłady takich gatunków literackich, jak: proza, opowiadanie, poezja, dramat, esej, dziennik, autobiografia, reportaż, komiks, aforyzmy. W bibliografii zostały uwzględnione także przekłady: materiałów z sesji naukowych, materiałów pokonferencyjnych, powarsztatowych, recenzje artykułów, wywiady, wstępy i inne. Zamieszczone zostały nazwiska autorów tekstów, redaktorów, tłumaczy, recenzentów. Oprócz podziału geograficznego, w rejestrze zastosowano podział na okresy oraz zjawiska literacko-kulturowe, do których odnoszą się uwzględnione w wykazie prace. W publikacji zawarto wszystkie ogłoszone drukiem — w formie wydawnictw zwartych (książek) — przekłady tekstów literatury czeskiej w Polsce i literatury polskiej w Czechach, druk tych literatur w czasopiśmie, przedstawienia teatralne, recenzje. Publikacja jest wynikiem pracy zespołowej. Wymieńmy nazwiska osób, które przyczyniły się wydatnie do powstania ostatniej bibliografii za lata 2007–2013: Paulina Juraszek — blok bibliografii przekładów literatury czeskiej w Polsce w latach 2007–2012 i blok bibliografii przekładów literatury polskiej w Czechach w latach 2007–2012, Joanna Mrzyk i Martyna Paszek — blok bibliografii przekładów literatury czeskiej w Polsce w 2013 r., Katarzyna Jagielska, Aleksandra Peter — blok bibliografii przekładów literatury polskiej w Czechach w 2013 r.

Bibliografia znacznie ułatwi badania historyczne i statystyczne nad recepcją obu tych literatur w sąsiadujących z sobą krajach. Ukazuje wzrost produkcji wydawniczej, który jest widoczny zwłaszcza teraz, gdy zniknęły bariery ideologiczne. Jej znaczenia dla wszelkiego rodzaju badań naukowych związanych z polską i czeską literaturą nie trzeba szeroko uzasadniać. Wystarczy zatem wspomnieć, że bibliografia stanowi żywe odbicie znacznego oddziaływania obu tych kultur na siebie wzajemnie. Bibliografia literatury czeskiej i polskiej w „Przekładach Literatur Słowiańskich” przedstawia wartość przede wszystkim dla specjalisty, szczególnie literaturoznawcy, językoznawcy, tłumacza, ale także dla wszystkich badaczy zagadnień recepcji literatury czeskiej w Polsce i polskiej w Czechach, a ponadto dla popularyzatorów tych literatur, studentów, nauczycieli, biblioteka-

rzy i dziennikarzy. Bibliografie przekładów literatury polskiej i czeskiej ułatwiają czytelnikom, wydawcom i tłumaczom w innych obszarach kulturowych dostęp do polskiej i czeskiej książki oraz służą promocji polskiej i czeskiej literatury poza granicami kraju. Utrwalają one i przekazują kolejnym odbiorcom dorobek przekładowy okresu 2007–2013 w Polsce i w Czechach.

Dorota Żygadło-Czopnik

**„Jsme blízko a stále více a více o sobě víme”
Komentovaná bibliografie
z let 2007–2013**

Resumé

Komentovaná bibliografie z let 2007–2013 bezesporu je jedním z nejvíce cenných sbírkových aktivit v oblasti překladu do českého a polského jazyka. Retrospektivní bibliografie je dobrým zdrojem bibliografických informací o překladů české a polské literatury z let 2007–2013 a zároveň o českém a polském písemnictví. Publikace obsahuje bibliografii snažící se podat pokud možno úplný obraz knižní a časopisecké produkce vydané na území České republiky a Polska. Bibliografie překladů podává souhrnný materiál k pohledu na vývoj české a polské poezie, prózy a dramatu v posledních letech. Možno říci, že jsme obohaceni o knihu, které se podařilo zpracovat rozvoj překladatelské činnosti v Polsku a České republice, nejen pro odborníky filology a literární historiky, jimž umožní celkový pohled na českou a polskou literaturu v překladu, ale i přístupně pro široký okruh zájemců o kulturu českého a polského národa. V tom je hlavní význam díla „Przekłady Literatur Słowiańskich”, které představuje zajímavou práci v Polsku.

Klíčová slova: Komentář, bibliografie, překlad, polská a česká literatura.

Dorota Żygadło-Czopnik

**„We are close and we know more and more about each other”
A commentary to the bibliography
for the years 2007–2013**

Summary

The discussed here bibliography for the years 2007–2013 is without any doubt one of the most important publications on the subject of translations into Czech and Polish languages. The retrospective bibliography is a very good source for bibliographical information about Polish and Czech literature translation in the years 2007–2013, as well as for the Polish and Czech writing in general. The publication includes a bibliography which makes an attempt to present, if it's possible, a full picture of the book and periodical production, which were published on the territories of Poland and the Czech Republic. The translations bibliography constitutes a general material for an overview of the development of the Czech and Polish prose, poetry and drama in the recent

years. It can be said that we are richer for a book, in which the author was able to elaborate on the development of the translating activity in Poland and the Czech Republic. This work proves to be valuable not only for the highly specialized experts in the fields of philology and literary history, who have now an access to a comprehensive overview of the Czech and Polish literature in translation, but also is a great introductory material for a wide circle of people interested in the culture of the Polish and Czech nations. In this lies the main importance of the work *The Slavic Literature Translations*, which is a very interesting work in Poland.

Key words: Commentary, bibliography, translation, Polish and Czech literature.